

**Ulusal Azınlıkların
Dil Haklarına İlişkin
Oslo Tavsiyeleri
ve Açıklayıcı Not**

Şubat 1998

**Ulusal Azınlıkların
Dil Haklarına İlişkin
Oslo Tavsiyeleri
ve Açıklayıcı Not**

Şubat 1998

Kaynağı belirtilmek suretiyle bu kitapçıktan alıntı yapılabilir. Bu kitapçık Etnik Gruplar Arası İlişkiler Vakfı tarafından orjinal dili İngilizce olarak hazırlanmış ve yayınlanmıştır.

ISBN 10: 90-7598904-0

ISBN 13: 978-90-75989-04-5

İlave bilgi için ařađidaki adresi arayabilirsiniz:

Office of the High Commissioner on National Minorities

Prinsessegracht 22

2514 AP The Hague

Tel: +31 (0)70 312 5500

Fax: +31 (0)70 363 5910

E-mail: hcnm@hcnm.org

www.osce.org/hcnm/

GİRİŞ

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Temmuz 1992 tarihinde aldığı Helsinki Kararları ile “mümkün olan en erken aşamada çatışmaları önlemenin bir aracı” olarak Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği pozisyonunu kurdu. Bu yetki ve sorumluluk büyük ölçüde eski Yugoslavya’daki duruma tepki olarak ve buna benzer olayların Avrupa’nın başka yerlerinde, özellikle de demokrasiye geçmekte olan ülkelerde tekrarlanması endişesiyle, 1990 yılı Kasım ayında kabul edilen Yeni bir Avrupa için Paris Şartı’nda öngörülen barış ve refahın sağlanması yönündeki taahhütleri zedeleyebileceği korkusuyla Devlet ve Hükümet başkanları tarafından oluşturuldu.

1 Ocak 1993’te Max Van der Stoel, ilk AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri (UAYK) olarak göreve başladı. Hollanda Parlamentosu üyesi, Dışişleri Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Daimi Temsilciliği ve uzun süre insan hakları savunuculuğu yapmış, biri olarak hatırı sayılır bir kişisel deneyime sahip olan Van der Stoel, dikkatini özellikle, Avrupanın bir çok yerinde azınlıklarla, merkezi otoriteler arasında tırmanma potansiyeli olduğunu düşündüğü anlaşmazlıklar üzerine yoğunlaştırdı. Diplomatik yollarla sessizce faaliyetlerini yürüten UAYK, Arnavutluk, Hırvatistan, Estonya, Macaristan, Kazakistan, Kırgızistan, Latviya, eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya, Romanya, Slovakya ve Ukrayna’nın dahil olduğu bir düzineyi aşkın ülkeyle ilgilendi. Müdahaleleri öncelikle, bir Devletin sınırları içinde sayısal çoğunluğu oluştururken diğer bir yandan başka bir Devlette sayısal azınlığı oluşturan ulusal/etnik gruplara mensup bireylerin dahil olduğu ve dolayısıyla her iki Devletin hükümet yetkililerini ilgilendiren ve devletlerarası gerilimlere, eğer henüz bir çatışma haline gelmemişse, potansiyel kaynak oluşturan durumlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Zira bu tür gerginlikler Avrupa kıtasının tarihinin büyük kısmını belirlemiştir.

UAYK ulusal azınlıkların dahil olduğu gerilimlerin özüne değinirken, bu sorunlara bağımsız, tarafsız ve işbirliğinden yana bir aktör olarak yaklaşmaktadır. UAYK denetleyici bir mekanizma olmamakla beraber; analizlerinin temel çerçevesi ve özel tavsiyelerinin dayanağı her bir Devletin kabul etmiş olduğu uluslararası standartlardır. Bu bağlamda, tüm AGİT katılımcısı Devletlerin üstlenmiş oldukları yükümlülükleri, özellikle de, IV.

Bölümü'nde Devletlerin ulusal azınlıklarla ilgili yükümlülüklerinin ayrıntılı olarak belirtildiği 1990 tarihli İnsani Boyut Konferansı Kopenhag Belgesi'ni kabul eden Devletlerin üstlenmiş oldukları yükümlükleri hatırlamak önemlidir. Ayrıca, AGİT üyesi bütün Devletler, azınlık hakları da dahil olmak üzere Birleşmiş Milletler'in insan haklarıyla ilgili taahhütlerini yerine getirmekle ve yine AGİT üyesi Devletlerin büyük bir çoğunluğu Avrupa Konseyi standartlarına uymakla yükümlüdürler.

Yaklaşık 5 yıllık yoğun bir faaliyet sürecinden sonra, UAYK, ilgilendiği birçok Devlette dikkatini çeken ve tekrarlanmakta olan bazı sorunları ve konuları tespit etmiştir. Ulusal azınlıkların dil hakları; yani ulusal azınlıklara mensup kişilerin kendi dillerini özel ve kamusal alanda kullanma hakkı, bunlardan sorunlardan birisidir. Uluslararası insan hakları belgeleri birçok farklı bağlamda bu hakka işaret eder. Dil bir yandan, kimlikle yakından ilgili kişisel bir konudur. Diğer yandan, birçok durumda kamu çıkarına konu olan toplumsal örgütlenmenin önemli bir aracıdır. Doğal olarak, dilin kullanımını birçok açıdan Devletin işlevselliği ile doğrudan ilgilidir. Dolayısıyla, insan haklarına uymayı taahhüt eden demokratik bir Devlette, mevcut farklılıklar arasında uyum sağlama, siyaset ve hukukun önemli bir konusu haline gelmektedir. Bu farklılıklar arasında doğru bir denge kurulamaması etnik gruplar arası gerilimlere kaynak olabilmektedir.

UAYK bu düşünceyle 1996 yazında, AGİT üyesi Devletlerde ulusal azınlıklara mensup kişilerin dil haklarının uygun ve tutarlı bir şekilde uygulanması konusunda tavsiyelerini almak üzere, Etnik Gruplar Arası İlişkiler Vakfı'ndan, uluslararası düzeyde tanınmış bir grup uzmana danışmasını talep etti. UAYK'nin daha önceki benzer bir talebi sonucunda **Ulusal Azınlıkların Eğitim Haklarına İlişkin Lahey Tavsiyeleri ve Açıklayıcı Not**¹ ortaya çıkmıştır. Lahey Tavsiyeleri'nde ulusal azınlık dili veya dillerinin eğitim alanında kullanılması kapsamlı olarak ele alındığından bu konunun uzmanların değerlendirmesi dışında tutulmasına karar verildi.

Etnik Gruplar Arası İlişkiler Vakfı – UAYK'ni destekleyici uzmanlık faaliyetlerinde bulunmak üzere 1993 yılında kurulan bir sivil toplum örgütü-Oslo'da düzenlenen iki toplantı ve Lahey'de düzenlenen bir toplantı da dahil

¹ Ulusal Azınlıkların Eğitim Haklarına ilişkin Lahey Tavsiyeleri ve Açıklayıcı Notu (Ekim 1996) farklı dillerde mevcut olup, Etnik Gruplar arası ilişkiler Vakfı'ndan temin edilebilir.

olmak üzere, konuyla ilgili çeşitli bilim dallarından uzmanlarla bir dizi görüşmelerde bulundu. Görüşülen uzmanlar arasında, uluslararası hukukta uzman hukukçular, dilbilimciler, azınlık sorunları ve gereksinimleri alanında uzman avukatlar ve politika analistleri vardı.

Bu uzmanlar şunlardı:

Prof. Gudmundur Alfredsson, eş-Direktör, Raoul Wallenberg Enstitüsü (İsveç); Prof. Asbjørn Eide, Kıdemli Üye, Norveç İnsan Hakları Enstitüsü (Norveç); Angelita Kamenska, Kıdemli Araştırmacı, Latviya İnsan Hakları ve Etnik Araştırmalar Merkezi (Latviya); Dónall Ó Riágain, Genel Sekreter, Az Konuşulan Diller Avrupa Bürosu (İrlanda); Beate Slydal, Danışman, Norveç İfade Özgürlüğü Forumu (Norveç); Dr. Miquel Strubell, Direktör, Katalan Sosyolinguistik Enstitüsü, Katalonya Hükümeti (İspanya); Prof. György Szepe, Janus Panonius Üniversitesi Dil Bilimleri Bölümü (Macaristan); Prof. Patrick Thornberry, Keele Üniversitesi Hukuk Bölümü (Birleşik Krallık); Dr. Fernand de Varennes, İnsan Hakları ve Etnik Çatışmaları Önleme Asya-Pasifik Merkezi Direktörü (Avustralya); Prof. Bruno de Witte, Maastricht Üniversitesi Hukuk Fakültesi (Hollanda); Jean-Marie Woehrling, Yerel Alsacien-Moellan Hukuk Enstitüsü (Fransa).

Mevcut azınlık hakları standartları insan haklarının bir parçası olduğundan, uluslararası uzmanlarla yapılan görüşmelerin başlama noktası, Devletlerin, eşitlik, ayırım gözetmeme, ifade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü başta olmak üzere insan hakları ile ilgili diğer tüm yükümlülükleriyle birlikte azınlıklara mensup kişilerin hakları ve özgürlüklerine de ilişkin taahhütlerine de uyduğunu varsaymak olacaktı.

Ayrıca, bütün insan haklarının temel hedefinin, birey kişiliğinin eşit koşullarda tam ve özgür gelişimini sağlamak olduğu varsayıldı. Sonuç olarak, sivil toplumun açık ve esnek olması ve böylece ulusal azınlıklara mensup kişiler de dahil herkesi kapsamaması gerektiği varsayıldı. Ayrıca, dilin kullanımını özünde iletişimle ilgili bir konu olduğundan, bu alandaki deneyimlerin sosyal boyutunun önemi ayrıca dikkate alındı.

Sonuçta ortaya çıkan Ulusal Azınlıkların Dil Haklarına İlişkin Oslo Tavsiyeleri, UAYK'nin ilgilendiği sorunlarda, azınlıklara ilişkin genel uygulanabilir dil

haklarının içeriğini göreceli olarak sade bir dille açıklığa kavuşturma girişimidir. Buna ek olarak, standartlar, bu hakların bir bütünlük içerisinde uygulanabilirliğini sağlayacak şekilde yorumlanmıştır. Tavsiyeler, dille ilgili pratikte ortaya çıkan sorunlara cevap verecek şekilde alt başlıklara ayrılmıştır. Tavsiyelerin daha ayrıntılı açıklaması, ilgili uluslararası standartlara işaret eden Açıklayıcı Not'da yer almaktadır. Her tavsiyenin Açıklayıcı Not'da yer alan ilgili paragraf ile birlikte okunması amaçlanmıştır.

Tavsiyelerin, ulusal azınlıklara mensup kişilerin dil haklarının özellikle kamusal alanda etkin bir şekilde hayata geçirilmesine katkı sunacak Devlet politikalarının ve yasalarının geliştirilmesi açısından yararlı bir başvuru kaynağı olacağı umulmaktadır.

Bu Tavsiyeler ulusal azınlıklara mensup kişilerin kendi dillerini kullanma haklarıyla ilgili olmakla birlikte, Tavsiyelerin kapsamı ile onlara kaynaklık eden uluslararası belgelerin içeriğinin diğer tür azınlıklara da uygulanabilme potansiyeli taşıdığına dikkat edilmelidir. Aşağıda yer alan Tavsiyeler, mevcut haklara açıklık getirmeyi amaçlamaktadır. Herhangi bir kişi veya grubun insan haklarını sınırlandırma amacı yoktur.

ULUSAL AZINLIKLARIN DİL HAKLARINA İLİŞKİN OSLO TAVSİYELERİ

İSİMLER

- 1) Ulusal azınlıklara mensup kişiler, kişisel isimlerini geleneklerine ve dilbilimsel sistemlerine uygun olarak kendi dillerinde kullanma hakkına sahiptirler. Bu isimler resmi olarak tanınmalı ve kamu makamları tarafından kullanılmalıdır.
- 2) Benzer şekilde, azınlık mensubu kişiler tarafından kurulan kültürel dernekler ve ticari şirketler gibi özel oluşumlar da isim konusunda aynı haktan yararlanmalıdırlar.
- 3) Kamu makamları, ulusal bir azınlığa mensup kişilerin önemli sayıda ikamet ettiği bölgelerde ve eğer bu yönde yeterli bir talep varsa, kamuya yönelik yerel isimlerin, sokak isimlerinin ve diğer topoğrafik işaretlerin azınlık dilinde de gösterilmesine ilişkin düzenlemeler yapmalıdırlar.

DİN

- 4) Herkes, kendi dinini bireysel olarak veya toplu halde diğerleriyle birlikte ifade ederken ve ibadet ederken, tercih ettiği dil(ler)i kullanma hakkına sahip olacaktır.
- 5) Devlet, medeni statü ile ilgili ve söz konusu Devlet içinde hukuksal sonucu olan dinsel törenler veya faaliyetlerle ilgili olarak, bu statülere ilişkin sertifika ve belgelerin Devletin resmi dili veya dillerinde de düzenlenmesini isteyebilir. Devlet, dini makamlarca medeni statüye ilişkin tutulan kayıtların, Devletin resmi dili veya dillerinde de tutulmasını isteyebilir.

TOPLULUK YAŞAMI VE STÖ'ler

- 6) Ulusal azınlıklara mensup kişiler de dahil, herkes, kendi sivil toplum örgütlerini, derneklerini ve kurumlarını kurma hakkına sahiptir. Bu oluşumlar kendi tercih ettikleri dil(ler)i kullanabilirler. Devlet bu kuruluşlara dil temelinde ayrımcı davranamaz ve bu kuruluşların Devlet bütçesinden, uluslararası kaynaklardan veya özel sektörden mali kaynak arayışlarını haksız yere kısıtlamamalıdır.
- 7) Devlet, eğer diğer faaliyet alanlarının yanı sıra, sosyal, kültürel ve sportif alanlardaki faaliyetleri aktif olarak destekliyorsa, bu alana ayrılan toplam kaynaktan uygun oranda bir pay ulusal azınlıklara mensup kişilerce yürütülen benzer faaliyetleri desteklemek üzere de kullanılmalıdır. Devletin ulusal azınlıklara mensup kişilerin kendi dil(ler)inde yürüttükleri bu tür faaliyet alanlarına mali desteği ayırım gözetmeksizin sağlanmalıdır.

MEDYA

- 8) Ulusal azınlıklara mensup kişiler, kendi dillerinde medya organları kurma ve sürdürme hakkına sahiptirler. Radyo televizyon yayıncılığı alanındaki Devlet yönetmelikleri tarafsızlık ve ayırım gözetmeme kriterlerine dayanacak ve azınlık haklarını sınırlama amacıyla kullanılmayacaktır.
- 9) Devletin mali kaynak sağladığı medya organlarında, ulusal azınlıklara mensup kişilere kendi dillerinde yayın yapmaları için bir zaman ayrılmalıdır. Ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde azınlık dilinde yayına ayrılan süre ve bu sürenin niteliği, söz konusu ulusal azınlığın sayısal büyüklüğüne ve yoğunluğuna göre belirlenmeli ve bu azınlığın durumu ile ihtiyaçlarına uygun olmalıdır.
- 10) Azınlık dil(ler)indeki kamusal ve özel medya programlarının bağımsız niteliği korunmalıdır. Programların içeriğini ve yönelimlerini denetleyen kamu medyası yayın kurulları bağımsız olmalı ve bu

kurullarda bağımsız mevkileriyle hizmet veren ulusal azınlık mensubu kişiler de olmalıdır.

- 11) Yurt dışından yayın yapan medyaya erişim gereksiz ölçüde kısıtlanmamalıdır. Bu tür medyaya erişim olanağı, azınlıkların yaşadığı Devletin kamu kaynaklarıyla desteklenen medyada azınlık dilinde yayın için ayrılan sürenin kısaltılmasına gerekçe gösterilmemelidir.

EKONOMİK HAYAT

- 12) Ulusal azınlık mensubu kişiler de dahil, herkes, özel ticari faaliyetlerini yürütmeye kendi tercih ettiği dil veya dilleri kullanma hakkına sahiptir. Devlet, ancak işçilerin veya tüketicinin korunmasına ilişkin çıkarlar gibi meşru kamu çıkarlarının ortaya konabildiği durumlarda veya hükümet yetkilileri ile özel teşebbüs arasındaki ticari ilişkilerde, Devletin resmi dili veya dillerinin de kullanılmasını talep edebilir.

İDARİ MAKAMLAR VE KAMU HİZMETLERİ

- 13) Ulusal bir azınlığa mensup kişilerin önemli sayıda bulunduğu bölge ve mahallerde ve bu yönde bir isteğin ifade edilmiş olması durumunda, bu ulusal azınlığa mensup kişilerin bölgesel ve/veya yerel kamu kurumlarından vatandaşlıkla ilgili belge ve sertifikaları hem Devletin resmi dil veya dillerinde hem de söz konusu azınlığın kendi dilinde elde etme hakları olmalıdır. Benzer şekilde, bölgesel ve/veya yerel kamu kurumları vatandaşlıkla ilgili kayıtları ulusal azınlık dilinde de bulundurmalıdır.
- 14) Ulusal azınlıklara mensup kişiler, özellikle bu yönde bir isteği ifade ettikleri ve söz konusu azınlığın sayıca önemli oranlarda bulunduğu bölge ve mahallerde idari makamlarla iletişimde kendi dillerini kullanmalarını sağlayacak yeterli olanaklara sahip olmalıdırlar. Benzer şekilde, idari makamlar, mümkün olan her yerde, kamu hizmetlerinin

ulusal azınlığın dilinde de sağlanmasını güvence altına almalıdır.. Bu amaçla, uygun işe alma ve/veya hizmet içi eğitim politika ve programları benimsemelidirler.

- 15) Ulusal bir azınlığa mensup kişilerin sayıca önemli bir oranda bulunduğu bölge ve mahallerde Devlet, bölgesel ve yerel hükümet organlarına seçilmiş kişilerin bu organlarla ilgili faaliyetlerinde söz konusu ulusal azınlığın dilini kullanabilmelerini sağlayacak önlemler almalıdır.

BAĞIMSIZ ULUSAL KURUMLAR

- 16) Ulusal azınlıklara mensup kişilerin yaşadığı Devletler, bu kişilerin dil haklarının ihlal edildiğini düşündükleri durumlarda, uygun yargı yollarına başvurmalarını sağlamanın yanı sıra Ombudsman veya insan hakları komisyonları gibi bağımsız ulusal kurumlara başvurabilmelerini de güvence altına almalıdırlar.

YARGI MAKAMLARI

- 17) Ulusal bir azınlığa mensup kişiler de dahil, herkes, gözaltına alınma ve/veya tutuklanma nedenleri ve kendisine yöneltilen suçlama konusunda anladığı bir dilde hemen bilgilendirilme ve kendisini bu dilde savunma, gerekli görüldüğü takdirde yargılama öncesi, yargılama süresince ve temyiz aşamasında bir çevirmenin ücretsiz yardımını alma hakkına sahiptir.
- 18) Ulusal bir azınlığa mensup kişilerin sayıca önemli bir oranda olduğu bölge ve mahallerde ve bu yönde bir isteğin ifade edilmiş olması halinde, bu azınlığa mensup kişilerin hukuksal süreçlerde kendilerini bu dilde ifade etme ve gerekiyorsa ücretsiz olarak bir çevirmenin yardımını alma hakkı olmalıdır.
- 19) Ulusal bir azınlığa mensup kişilerin sayıca önemli bir oranda olduğu bölge ve mahallerde ve bu yönde bir isteğin ifade edilmiş olması

halinde, Devlet, bu kişileri etkileyen tüm yargılama süreçlerinin o azınlığın dilinde gerçekleştirilmesi olanaklarını dikkate almalıdır.

ÖZGÜRLÜKTEN MAHRUMİYET

- 20) Bir cezai kurumun yöneticisi ve diğer personelinin, tutukluların büyük çoğunluğunun konuştuğu dil veya dilleri ya da bu kişilerin büyük çoğunluğunun anladığı bir dili konuşabilmeleri gerekir. İşe alma ve/veya hizmet içi eğitim programları bu amaca yönlendirilmelidir. Gerektiğinde bir çevirmenin yardımına başvurulmalıdır.
- 21) Gözaltına alınan ulusal azınlıklara mensup kişiler, gözaltındaki kişilerle ve başkalarıyla, tercih ettikleri bir dilde iletişim kurma hakkına sahip olacaklardır. Yetkililer, hukukun öngördüğü sınırlamalar dahilinde, mümkün olan her yerde, tutukluların hem sözlü olarak hem de kişisel yazışmalarında kendi dillerinde iletişim kurmalarını sağlayacak tedbirler alacaklardır. Bu bağlamda, gözaltına alınmış veya tutuklanmış bir kişi, genellikle her zaman ikamet ettiği yere yakın bir gözaltı biriminde veya cezaevinde tutulmalıdır.

Şubat 1998

ULUSAL AZINLIKLARIN DİL HAKLARINA İLİŞKİN OSLO TAVSİYELERİ AÇIKLAYICI NOTU

GENEL GİRİŞ

Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin 1. Maddesi, tüm insan hakları standartlarının temel kavramı olarak her insanın doğuştan sahip olduğu onura işaret eder. **Bildirge**'nin 1. Maddesi “her insan özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğar...” demektedir. Bu Madde tahmin edildiğinden daha önemlidir. Sadece genel anlamda insan haklarıyla ilgili olmayıp aynı zamanda ulusal azınlıklara mensup kişilerin dil haklarının temellerinden birini oluşturmaktadır. Onur ve haklar bakımından eşitlik, bir insan olarak birey kimliğine saygı göstermeyi gerektirir. Dil, kimliğin en temel unsurlarından birisidir. Dolayısıyla, kişinin onuruna saygı, kişinin kimliğine ve sonuç olarak diline saygı göstermekle doğrudan ilişkilidir.

Bu bağlamda **Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi** hatırı sayılır bir öneme sahiptir. **Sözleşme**'nin 2. Maddesi, Devletlere, kendi topraklarında bulunan ve yargı yetkisi altındaki herkesin insan haklarını “örneğin ... dil... gibi herhangi bir ayırım gözetmeksizin” güvenceye alma ve bu haklara saygı gösterme yükümlülüğünü getirmektedir. **Sözleşmenin** 19. Maddesi ifade özgürlüğünü garanti etmektedir; sadece ülke sınırları gözetilmeksizin her türlü haber ve düşünce verme veya alma hakkını değil, ayrıca kişinin kendi tercih ettiği bir araçla veya dille bu haktan yararlanmasını da garanti etmektedir. Haber verme ve alma hakkı insanların birlikte hareket etmeleri anlamına da gelir. Bu açıdan, **Sözleşme**'nin barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğünü garanti eden 21 ve 22. Maddeleri, bu haklarla özellikle ilişkilidir.

Benzer şekilde Avrupa ölçeğinde, **Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi**'nin 10. Maddesi ile hüküm altına alınan ifade özgürlüğü, aynı Sözleşmenin 14. Maddesi'ne göre “... dil,.. gibi herhangi bir temelde ayırım gözetmeksizin güvence altına alınacaktır.” Hem **Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi** hem de **Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi**'ne gönderme yapan Avrupa Konseyi'nin **İfade ve Haber Alma Özgürlüğü Bildirgesi** “ifade ve haber alma

özgürlüğü, her insanın sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi gelişimi açısından gereklidir ve bu özgürlük, sosyal ve kültürel grupların, ulusların ve uluslararası toplumun uyumlu bir şekilde gelişmesinin koşuludur” demektedir. **Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi**’nin 11. Maddesi’nde garanti edilen barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlükleri bu açıdan önemlidir.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) kapsamında ifade, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü konusunda aynı temel düşünceler, **İnsani Boyut Konferansı Kopenhag Toplantısı Belgesi**’nin 9.1-9.3 Paragraflarında tek tek sıralanmaktadır.

Yeni bir Avrupa için Paris Şartı’nda, AGİT katılımcısı Devletlerin Devlet ve hükümet başkanları “ayrım gözetmeksizin, her bireyin: ifade özgürlüğü, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüğüne hakkı olduğunu teyit ederler.”

Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin 27. Maddesi, ulusal azınlıkların dil haklarıyla doğrudan ilgili bir diğer önemli Maddedir. Bu Madde “...azınlıklara mensup kişilerin kendi gruplarındaki diğer üyelerle birlikte, ... kendi dillerini kullanma hakları engellenemez” demektedir.

Benzer şekilde, **BM Ulusal veya Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Hakları Bildirgesi**’nin 2(1) Maddesi ulusal azınlıklara mensup kişilerin “kendi dillerini özel ve kamusal alanda özgürce ve müdahale edilmeksizin veya herhangi bir ayırım gözetilmeksizin kullanma” hakkı olduğunu ifade eder. Avrupa Konseyi, **Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi**’nin 10(1) Maddesi, Devletlerin, ulusal azınlıklara mensup kişilere “kendi dilini özel ve kamusal alanda sözlü ve yazılı olarak, özgürce ve müdahale edilmeksizin kullanma hakkı” tanınmasını gerektirmektedir.

Bu belgeler azınlık dillerinin özel ve kamusal alanda kullanımına işaret etmekle birlikte, “özel” alanına karşılık “kamusal” alan sınırını net olarak belirtmemektedirler. Aslında bu alanlar birbirini kapsayabilmektedir. Örneğin bireylerin yalnız veya başkalarıyla birlikte hareket ederek kendi özel medyalarını veya okullarını açmaya çalışmaları halinde böyle bir durum söz

konusudur. Özel girişim olarak başlayan bir şey meşru kamu çıkarının konusu haline gelebilir. Bu durumda, bazı kamusal düzenlemelere gidilmesi gerekebilir.

Azınlık dillerinin ulusal azınlık mensubu kişilerce “kamusal ve özel alanda” kullanımı eğitim konusuna değinmeden değerlendirilemez. Ulusal azınlıkların dilleriyle ilgili eğitim sorunları, hem uluslararası insan hakları alanında hem de eğitim alanında uluslararası üne sahip uzmanların işbirliği ile AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği yararına Etnik Gruplar Arası İlişkiler Vakfı tarafından geliştirilen Lahey Tavsiyeleri'nde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Lahey Tavsiyeleri, ulusal azınlıklara mensup kişilerin kimliklerinin korunması ve geliştirilmesinin yaşamsal bir önemde olduğu AGİT bölgesinde ulusal azınlıklara mensup kişilerin haklarıyla ilgili uluslararası standartların daha açık bir şekilde anlaşılmasını sağlama amacıyla geliştirildi.

Uluslararası insan hakları belgeleri, insan haklarının evrensel olduğunu ve bu haklardan eşit bir şekilde ve ayırım gözetmeksizin yararlanılması gerektiğini şart koşar. Bununla birlikte hakların çoğu sınırsız değildir. Bu belgeler, sınırlı sayıda durumlarda Devletlerin belirli hakların kullanımını kısıtlayabileceğini öngörmektedir. Uluslararası insan hakları hukukunun izin verdiği kısıtlamalara, insan yaşamını tehdit eden acil durumlarda ve başkalarının hak ve özgürlüklerini tehdit edici durumlar ortaya çıktığında veya demokratik bir toplumda kamu ahlakını, sağlığını, ulusal güvenliği ve genel refahı tehdit edici durumlarda başvurulabilir.² İnsan hakları hukukundaki özgürlükleri kısıtlama koşullarını dar biçimde yorumlanmalıdır.

Ulusal Azınlıkların Dil Haklarına İlişkin Oslo Tavsiyeleri'nde düzenlenen ve ayrıntılı olarak ele alınan ulusal azınlıklara mensup kişilerin kendi dil(ler)ini kamusal ve özel alanda kullanma hakkı, daha geniş topluma dengeli bir tam katılımın sağlanması çerçevesinde değerlendirilmelidir. Tavsiyeler dış dünyaya kapalı bir yaklaşım önermemektedir, daha çok ulusal azınlıklara mensup kişilerin kendi kimliklerini, kültürlerini ve dillerini koruma ve geliştirme hakları ile bu kişilerin daha geniş topluma tam ve eşit birer üye olarak entegre olmalarını sağlama gereği arasında bir denge kurulmasını teşvik etmektedir. Bu bakış açısıyla, Devletin resmi dil(ler)ini iyi bilmeden bu entegrasyonun

² Yukarıda bahsi edilen kısıtlamalar, örnek olarak şunları içerir:

Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin 30.Maddesi

Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 19(3). Maddesi

Avrupa İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunması Sözleşmesi'nin 10(2). Maddesi

sağlanması mümkün değildir. Böyle bir eğitimin nasıl olacağı, eğitimin bir hak olduğunu ifade eden ve Devletlere eğitimi zorunlu kılma yükümlülüğü getiren **Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi**'nin 13. ve 14. Maddeleri ile **Çocuk Hakları Sözleşmesi**'nin 28. ve 29. Maddelerinde belirtilmektedir. Aynı zamanda, **Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi**'nin 14(3) Maddesinde azınlık dilinin öğretilmesi “resmi dilin öğrenilmesine veya bu dildeki eğitime zarar vermeden ve de ön yargılı olmadan uygulanacaktır” ifadesi yer almaktadır.

İSİMLER

- 1) **Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi**'nin 11(1) Maddesi, ulusal azınlıklara mensup kişilerin azınlık dilindeki ad ve soyadlarını kullanma hakkı olduğunu şart koşar. Birey kimliği açısından temel olan bu haktan yararlanma, her Devletin kendi özgün koşulları ışığında sağlanmalıdır. Örneğin, kamu görevlilerinin Devletin resmi dili veya dillerindeki alfabeyi kullanarak ulusal azınlıklara mensup kişilerin adlarını azınlık dili fonetik formuna uygun bir şekilde kaydetme hakkı vardır. Bununla birlikte, bu tür kayıt, söz konusu ulusal azınlığın dil sistemine ve geleneklerine uygun olarak yapılmalıdır. Kişilerin dili ve kimliğiyle yakından ilgili bu temel hak kapsamında, kamu makamları tarafından kendi özgün ad veya soy ad(lar)ından vazgeçmeye zorlanmış ya da kendi iradesi dışında ad(lar)ı değiştirilmiş kişilere, herhangi bir harcama yapmak zorunda kalmadan bu isimleri tekrar edinme hakkı tanınmalıdır.
- 2) İsimler, özellikle “toplulukla birlikte” hareket eden ulusal azınlıklara mensup kişilerin kolektif kimliği açısından da önemli bir unsurdur. **BM Ulusal veya Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Hakları Bildirgesi**'nin 2(1) Maddesi, ulusal azınlıklara mensup kişilerin “kendi dilini özel ve kamusal alanda, özgürce ve müdahale edilmeden veya herhangi bir ayırım gözetilmeksizin” kullanma hakkı olduğunu ifade etmektedir. **Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi**'nin 10(1) Maddesi, Devletlerin, ulusal azınlıklara mensup kişilere “azınlık dilini özel ya da kamusal alanda, sözlü ve yazılı olarak özgürce ve müdahale

edilmeden kullanma hakkı” tanıyacağını şart koşar. **Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi**’nin 27. Maddesi, “...azınlıklara mensup kişilerin kendi grubundaki diğer üyelerle birlikte... kendi dillerini kullanma hakları engellenemez” demektir. Bir kimsenin kendi dilini kamusal alanda, diğerleriyle birlikte ve hiçbir müdahale olmadan ve ayrımcılığın hiçbir biçimine maruz kalmadan kullanma hakkı, ulusal azınlıklara mensup kişiler tarafından kurulan ve işletilen kurumlar, dernekler, örgütler veya ticari kuruluşlar gibi yasal oluşumların kendi azınlık dillerinde tercih ettikleri bir isim alma hakkını kullanabileceklerinin güçlü bir göstergesidir. Böylesi bir tüzel isim kamu makamları tarafından tanınmalı ve söz konusu toplumun dil sistemi ve geleneklerine göre kullanılmalıdır.

- 3) **Çerçeve Sözleşmesi**’nin 11(3) Maddesi “ulusal bir azınlığa mensup önemli sayıda kişinin geleneksel olarak yaşadığı bölgelerde, Taraf Devletler, ... bu tür işaretlerin azınlık dilinde olması yönünde yeterli bir talep olması durumunda, geleneksel yerel adların, sokak adlarının ve kamuya yönelik diğer topoğrafik işaretlerin azınlık dilinde kullanımına ... çaba göstereceklerdir.” demektir. Bu tür tarihsel adları tanımayı reddetmek, tarihi değiştirme ve azınlıkları asimile etme girişimi halini alabilir ve dolayısıyla azınlık mensubu kişilerin kimliklerine yönelik ciddi bir tehdit oluşturabilir.

DİN

- 4) **Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi**’nin 27. Maddesi, “Etnik, dinsel ya da dilsel azınlıkların bulunduğu Devletlerde, bu azınlıklara mensup kişilerin kendi gruplarındaki diğer üyelerle birlikte ... kendi dinlerini açıkça ifade etme ve uygulama veya kendi dillerini kullanma hakları engellenemez” demektir. **BM Ulusal veya Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Hakları Bildirgesi**’nin 3(1) Maddesi, “Azınlık mensubu kişiler, ... haklarından bireysel olarak veya mensubu oldukları grubun diğer üyeleriyle birlikte, herhangi bir ayırım gözetmeksizin yararlanabilirler” demektir.

Dinsel inanç ve bu inancın gereklerini “toplulukla birlikte” yerine getirme, ulusal azınlıklara mensup birçok kişi için önemli bir alandır. Bu bağlamda, bir kimsenin hangi dine inanacağı konusundaki serbestiliğinin sınırsız bir hak olduğunu ve bu hakkın **Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi**’nin 18(1) Maddesi ile **Avrupa İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi**’nin 9(1) Maddesinde garanti altına alındığını belirtmek gerekir. Bununla birlikte, halka açık ibadet de dahil olmak üzere, bir kimsenin kendi dinini ve inancını açıklama özgürlüğü, aynı Maddelerin alt Paragraflarında listelenen çok sayıda sınırlamaya tabidir. Bu sınırlamalar yasalarca düzenlenmeli ve kamu güvenliği, düzeni, sağlığı, ahlakı ve başkalarının hak ve özgürlükleriyle ilgili olmalıdır. Bu sınırlamalar amaçlanan hedefe ulaşmada makul ve oranlı olmalıdır. Devletler, ulusal azınlıklara mensup kişilerin manevi, dinsel veya kültürel alandaki meşru isteklerini bastırmak amacıyla bu sınırlamalara başvurmamalıdır.

Azınlıklar açısından ise, dinin gereklerini yerine getirme genellikle kültürel ve dinsel kimliğin korunması ile yakından ilişkilidir. Bir azınlık dilini halka açık ibadette kullanma hakkı, dinsel kurumlarını kurma ve halka açık ibadet hakkı kadar doğal bir haktır. Bu nedenle, kamu makamları, ne halka açık ibadet konusunda ne de, ister söz konusu ulusal azınlığın dili olsun ister o toplumun kullandığı ayin dili olsun, herhangi bir dilin kullanımı konusunda gereksiz kısıtlamalara gitmemelidirler.

- 5) Düğün veya cenaze törenleri gibi dinsel eylemler de, bazı ülkelerde, medeni durumu belirleyen hukuksal işlemler olabilirler. Bu tür durumlarda, kamu yararının gözetilmesi gerekir. İdari değerlendirmelerin insan haklarından yararlanmayı engellememesi gerektiğini dikkate alarak, kamu makamları dinsel topluluklara herhangi bir şekilde dinsel kısıtlamalar getirmemelidirler. Bu, dinsel toplulukların üstlendiği ve sivil idare ile iç içe geçebilen her türlü idari işlemde eşit olarak uygulanmalıdır. Bununla birlikte, Devlet, yasal düzenlemelerini ve idari görevlerini yerine getirebilmek için, dinsel topluluktan yetkisi dahilindeki hukuksal işlemleri Devletin resmi dili veya dillerinde de kaydetmesini isteyebilir.

TOPLULUK YAŞAMI VE STÖ'ler

- 6) Ulusal azınlıklara mensup kişilerin kolektif yaşamı, uluslararası belgelerde ifade edildiği gibi “toplulukla birlikte” hareket etmeleri, pek çok faaliyet ve çalışma alanında ifadesini bulur. Varlıkları azınlık kimliğinin korunması ve geliştirilmesi açısından yaşamsal öneme sahip olan sivil toplum örgütlerinin, derneklerin ve kurumların yaşaması önemlidir ve bu tür oluşumların varlığı sivil toplumun ve Devletin demokratik değerlerinin gelişmesine yarayan faydalı oluşumlar olarak görülürler.

Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 21 ve 22. Maddeleri ile Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi'nin 11. Maddesi kişilerin barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğünü garanti eder. Kişilerin grubunun diğer üyeleriyle “birlikte” hareket etme hakkı -kendi sivil toplum örgütlerini, derneklerini ve kurumlarını kurma ve yönetme hakkı- açık ve demokratik bir toplumun niteliğini belirleyen unsurlardan birisidir. **Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 27. Maddesi** “... azınlıklara mensup kişilerin kendi gruplarındaki diğer üyelerle birlikte, ... kendi dillerini kullanma hakları engellenemez.” demektedir. Bu nedenle kural olarak, kamu makamları “toplulukla birlikte hareket eden” bu tür oluşumların içişlerine karışmamalı ve uluslararası hukuk kapsamında izin verilen durumlar dışında bu oluşumlara herhangi bir kısıtlama getirmemelidirler. **Ulusal Azınlıkların Korunmasına ilişkin Çerçeve Sözleşmesi'nin 17(2) Maddesi** de benzer şekilde Devletlerin “ulusal azınlıklara mensup kişilerin sivil toplu örgütlerinin faaliyetlerine hem ulusal hem de uluslararası düzeyde katılma hakkına müdahale etmeyeceği”ni ifade etmektedir.

Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin 2(1) Maddesi, Devletlere “kendi ülkesinde bulunan ve yargı yetkisine tabi olan herkese, ... örneğin dil gibi, herhangi bir ayırım gözetmeksizin bu **Sözleşme**'de tanınan hakları sağlanacaktır” yükümlülüğü getirmektedir. Bu standart doğrultusunda, Devletler, hükümet dışı örgütlere dil temelinde ayrımcı davranamaz ve dil konusunda gereksiz

taleplerde bulunamaz. Bu noktadan hareketle, kamu makamları, kamu kuruluşları ile yüz yüze gelmeyi gerektiren hallerde Devletin resmi dil(ler)ini kullanmasını istemek de dahil, bu tür örgütlerin, derneklerin ve kuruluşların meşru kamu çıkarları temelinde iç hukukun gerektirdiklerini yerine getirmesini isteyebilir.

Bu tür kurumların kaynak bulması konusunda, **Kopenhag Belgesi**'nin 32.2 Paragrafı, ulusal azınlıklara mensup kişilerin “ulusal mevzuata uygun olarak kamu yardımının yanı sıra gönüllü mali veya diğer tür katkıları alabilecekleri eğitimle ilgili, kültürel ve dinsel kurumlarını, örgütlerini ve derneklerini kurma ve sürdürme” hakkı olduğunu ifade eder. Buna göre, Devletler, bu tür oluşumların Devlet bütçesinden, kamusal uluslararası kaynaklardan ve özel sektörden mali kaynak bulmasını engellememelidirler.

- 7) Devletin, diğer faaliyet alanlarının yanında, sosyal, kültürel ve sportif alanlardaki hükümet dışı faaliyetleri finanse etmesi konusunda, eşitlik ve ayırım gözetmeme prensiplerinin uygulanması, kamu makamlarının, Devletin sınırları içerisinde yaşayan ulusal azınlıkların kendi dilinde yürüttükleri benzer faaliyetlere uygun oranda bir mali kaynak ayırmasını gerektirir. Bu bağlamda, **Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi**'nin 2(1) Maddesi kişilere muamelede dil temelinde fark gözetilmeyeceğine vurgu yapmakla kalmayıp 2(2) Maddesinde, Devletlerin “ ... Sözleşme’de tanınan haklara işlerlik kazandırmak için gerekli olabilecek yasal ve diğer tedbirleri alması” koşulu getirmektedir. Daha da ötesi, **Irksal Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi** (ırk, renk, soy veya ulusal ya da etnik köken temelinde her türlü ayırım, dışlama, kısıtlama ya da tercih durumunu ortadan kaldırmayı amaçlayan), 2(2) Maddesi, “Taraf Devletler, koşullar çok gerekli kılıyorsa, sosyal, ekonomik, kültürel ve diğer alanlarda, belirli ırksal grupların veya bu gruplara mensup kişilerin bütün insan hakları ve temel özgürlüklerden tam ve eşit olarak yararlanmalarını garanti etmek amacıyla ve bu kişi ve grupların yeterli düzeyde gelişmesini ve korunmasını sağlamak üzere özel ve somut tedbirler alacaklardır” koşulu getirmektedir. Dil çoğu zaman yukarıda sözü edilen Sözleşmece korunan etnik grubu tanımlayan bir kriter

olduğundan, dilsel azınlıklara da bu tür “özel ve somut tedbirler”den yararlanma hakkı tanınabilir.

Avrupa düzeyinde, **Kopenhag Belgesi**'nin 31. Paragrafı “Devletler, gerekirse, ulusal azınlıklara mensup kişilerin insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanma ve bu hakları kullanmada diğer yurttaşlarla tam eşitliğini güvence altına almak amacıyla özel önlemler alacaklardır” ifadesi yer almaktadır. **Ulusal Azınlıkların Korunmasına ilişkin Çerçeve Sözleşmesi**'nin 4. Maddesinin 2. Paragrafı, Taraf Devletlere “gerektiğinde, bir ulusal azınlığa mensup kişilerle çoğunluk mensubu kişiler arasında ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yaşamın tüm alanlarında tam ve etkin bir eşitlik geliştirmek üzere yeterli tedbirleri alacaklardır” yükümlülüğü getirmektedir; aynı Maddenin 3. Paragrafı “2. Paragrafa göre alınan tedbirler, ayrımcı bir davranış olarak değerlendirilmeyecektir” demektedir. Bunun da ötesinde, **Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı**'nın 7(2) Maddesi “bölgesel diller ve azınlık dilleri lehine ve bu dilleri konuşanlarla toplumun geri kalanı arasında eşitliği geliştirmeyi amaçlayan veya bu dillerin özgün koşullarını dikkate alan özel tedbirlerin benimsenmesi, daha fazla kullanılan dilleri konuşanlara karşı ayrımcı bir davranış olarak değerlendirilmez” demektedir. Bu nedenle, kamu makamları, diğer alanların yanı sıra, ulusal azınlıklara mensup kişilerin sosyal, kültürel ve sportif alanlardaki faaliyetlerine de Devlet bütçesinden yeterli bir pay ayırmalıdır. Sübvansiyonlar, kamu yardımları ve vergi muafiyetleri ile bu tür bir destek sağlanabilir.

MEDYA

- 8) Görüş edinme ve bu görüşleri ifade etme hakkını garanti eden **Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi**'nin 19. Maddesi, medyanın demokratik toplumlardaki rolü ve yeri konusunda temel referans noktasıdır. Sözleşme'nin 19(1) Maddesi, “herkesin herhangi bir engelleme olmaksızın görüş edinme hakkı vardır” derken 19(2) Maddesi daha da ileri giderek, herkesin “ülke sınırları dikkate alınmaksızın, sözlü, yazılı veya basılı olarak, sanatsal formda veya

tercih edeceği bir başka araçla her türlü bilgiyi ve düşünceyi araştırma, edinme ve yayma” hakkını garanti etmektedir. **Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi**’nin 10. Maddesi, ifade özgürlüğünü benzer şekilde garanti etmektedir. Avrupa Konseyi’ne üye Devletler, **İfade ve Haber Alma Özgürlüğüne İlişkin Bildirge**’nin I. Maddesinde “demokratik ve çoğulcu toplumun temel unsuru olan ifade ve haber alma özgürlüğü ilkelerine kesin bir şekilde bağlı kalacaklarını” tekrarlamaktadırlar. Bu temelde, aynı belgede, Devletlerin “haber alma ve kitle iletişim alanında ... fikir ve görüşlerin yansımalarına izin veren geniş bir çeşitlilikte bağımsız ve özerk bir medyanın var olmasını ... başarmanın yollarını araştıracakları” ifade edilmektedir.

Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi’nin 9(1) Maddesi, ulusal azınlıklara mensup kişilerin “kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları dikkate alınmaksızın azınlık dilinde görüş edinme, haber ve fikir alma ve verme” açısından özgür olduklarını açıkça ifade etmektedir. Aynı Madde, Devletlere “kendi yasal sistemleri çerçevesinde, ulusal bir azınlığa mensup kişilerin kitle iletişim araçlarına erişimlerinde ayırım gözetilmemesini güvence altına alma” yükümlülüğü getirmektedir. **Çerçeve Sözleşme**’nin 9(3) Maddesi, Devletler “ulusal azınlıklara mensup kişilerin yazılı kitle iletişim araçları kurmalarını ve kullanmalarını engellemeyecek” demektedir. Aynı Madde, “radyo ve televizyon yayıncılığının yasal çerçevesi kapsamında, [Devletlerin] mümkün olduğunca, ulusal azınlıklara mensup kişilere kendi iletişim araçlarını kurma ve kullanma olanakları sağlamalarını” gerektirmektedir. Ayrıca, **Kopenhag Belgesi**’nin, ulusal azınlıklara mensup kişilere “eğitimle ilgili, kültürel ve dinsel kurumlarını, örgütlerini veya derneklerini ... kurma ve sürdürme” hakkı sağlayan 32.2 Paragrafında öngörüldüğü üzere, bu tür oluşumların da kitle iletişim araçları olarak anılabileceğini belirtmek gerekir. Bu standartta açıkça belirtilmemiş olmasına rağmen, kitle iletişim araçları çoğu kez dilin, kültürün ve kimliğin korunmasında ve geliştirilmesinde temel bir rol oynamaktadır.

Ulusal azınlıklara mensup kişilerin kendi özel iletişim araçlarını kurma ve sürdürme hakkı olduğuna şüphe yoktur. Ancak bu hakkın uluslararası hukukun getirdiği sınırlamalar ile Devletin medyanın düzenlenmesine ilişkin meşru gereklilikleri çerçevesinde getirdiği sınırlamalara tabi olduğu da bir gerçektir. **Çerçeve Sözleşmesi**'nin 9(2) Maddesi, aynı **Sözleşme**'nin 9(1) Maddesinde belirtilen ifade özgürlüğünün “Taraf Devletlerin, ayırım gözetmeksizin ve nesnel kriterlere dayanarak, radyo ve televizyon yayıncılığı veya sinema işletmeciliği konusunda izin talep etmelerini engellemeyeceği” vurgusuyla konuya açıklık getirmektedir. Haklılığı ortaya konduğu ve gerekli görüldüğü sürece, düzenlemeye ilişkin gereklilikler, bu hakkın kullanımına zarar vermez.

- 9) Devlet yardımı sağlanan kitle iletişim araçlarına erişim konusu ifade özgürlüğü kavramıyla yakından ilişkilidir. **Çerçeve Sözleşme**'nin 9(1) Maddesi, ulusal azınlıklara mensup kişilerin ifade özgürlüğünün, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın azınlık dilinde haberleri ve fikir verme özgürlüğünü de kapsadığını belirtmekte ve “azınlık üyelerine kitle iletişim araçlarına erişimde ayrımcı davranılmayacaktır” demektedir. **Çerçeve Sözleşmesi**'nin 9(4) Maddesi, “Taraflar, ulusal azınlıklara mensup kişilerin kitle iletişim araçlarına erişimini sağlamak için yeterli önlemler alacaklardır” koşulu getirmektedir. Bu, dikkate değer sayıda mensubu bulunan bir ulusal azınlığa, kamu eliyle yürütülen radyo ve/veya televizyon yayınında, söz konusu azınlığın sayısal büyüklüğü oranında adil bir yayın zamanı tanınması gerektiğine işaret etmektedir.

Bununla birlikte, herhangi bir ulusal azınlığa tahsis edilen yayın zamanının belirlenmesinde sayısal büyüklük ve yoğunluk tek ölçüt olarak görülemez. Daha küçük azınlık topluluklarının söz konusu olması durumunda, bu azınlıkların kitle iletişim araçlarından yararlanmasının anlamlı olmayacağı gibi bir değerlendirmeye gidilmeksizin bu tür bir yayın için asgari zaman ve kaynak ayrılması dikkate alınmalıdır.

Bunun da ötesinde, azınlık programlarına tahsis edilen zamanın niteliği, makul bir şekilde ve ayırım gözetmeksizin ele alınması

gereken bir konudur. Azınlık dilinde programlara ayrılan zaman dilimi, ulusal azınlıklara mensup kişilerin kendi dillerindeki programdan hoşnut kalmasını sağlayacak şekilde olmalıdır. Bu nedenle, kamu makamları, bu programların günün makul bir zamanında yayınlanmasını güvence altına almalıdırlar.

- 10) Açık ve demokratik bir toplumda, medya programlarının içeriğine kamu makamlarınca gereksiz ölçülerde sansür uygulanmamalıdır. **Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi**'nin 19(1) Maddesi ile **Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi**'nin 10(1) Maddesi'nde garanti altına alınan ifade özgürlüğü bu açıdan önemlidir. Kamu makamlarınca getirilen herhangi bir kısıtlama, **Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi**'nin 19(3) Maddesinde belirtildiği gibi “ancak, a) başkalarının hakları ve itibarı, b) ulusal güvenliğin veya kamu düzeninin ya da kamu sağlığı ve ahlakının korunması amacıyla yasalarca düzenlenmiş olan ve gerekli görülen” kısıtlamalar olabilir. **Avrupa İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi**'nin 10(2) Maddesi de, kamu makamlarının ifade özgürlüğüne yönelik herhangi bir müdahalesi konusunda hemen hemen aynı kısıtlamaları öngörmektedir.

Devlet yayıncılığında, ulusal azınlıklarca veya onlar adına yapılan medya programlarının topluluk üyelerinin ilgi ve isteklerini yansıtacak ve söz konusu topluluk üyelerinin bu programların bağımsız olduğuna inanmalarını sağlayacak mekanizmalar oluşturulmalıdır. Bu bağlamda, ulusal azınlıklara mensup kişilerin editörlük sürecine katılımı (kişisel yeteneklerine göre), kitle iletişim araçlarının bağımsız özelliğinin korunmasını güvence altına almakta ileri bir adım olacak ve hizmet sunulan topluluğun ihtiyaçlarına cevap verecektir.

Kamu kurumları, eşitlik ve ayırım gözetmeme ilkeleri doğrultusunda ve hizmet sunulacak toplumu yansıtacak şekilde oluşturulmalıdır. Bu, kamusal iletişim araçları için de geçerlidir. **Çerçeve Sözleşmesi**'nin 15. Maddesi Devletlere “ulusal azınlıklara mensup kişilerin kültürel, sosyal ve ekonomik hayata ve özellikle onları ilgilendiren kamusal işlere etkin katılımlarını sağlayacak gerekli koşulları yaratmaları”

yükümlülüğü getirmektedir. **Uluslararası İş Örgütü'nün (İLO) İstihdam ve Mesleki Alanda Ayrımcılığa İlişkin 111. No'lu Sözleşmesi**'nin 2. Maddesi, Devletlere “bu yönde herhangi bir ayrımcı muamaleyi önlemek üzere, istihdam ve meslek açısından fırsat eşitliği ve eşit muamelenin ... geliştirilmesi için tasarlanan bir ulusal politika yürütmeleri” konusunda daha açık hükümler getirmektedir. Ulusal azınlıklara mensup kişilerin ayırım gözetmeksizin kitle iletişim araçlarında çalışmak üzere işe alınması medyanın temsiline ve tarafsızlığına katkı sağlar.

- 11) **Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi**'nin 19(2) Maddesi ile **Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi**'nin 9(1) Maddesi'nin ve ayırım gözetmeme ilkesinin özünden hareketle, ulusal bir azınlığa mensup kişilerin başka bir Devlettten veya söz konusu azınlık dilini resmi olarak konuşulduğu Devlet'ten yapılan yayına erişimi, bu azınlığa mensup kişilerin yaşadığı Devlette, kamu eliyle yürütülen yayında bu azınlığa ayrılan program süresinin azaltılmasının gerekçesi olmamalıdır.

Artan teknolojik ilerlemeler bağlamında sınır ötesi bilgiye ve kitle iletişim ağlarına erişim, giderek önemi artan haber alma hakkının temel unsurudur. Sonuç olarak, kablolu yayın izni söz konusu olduğunda, örneğin, ilgili ulusal azınlık tarafından verici istasyonlara erişim isteği açıkça dile getirildiğinde, Devletin, söz konusu azınlık dilini resmi olarak konuşulduğu bir ülkede bulunan televizyon veya radyo istasyonlarının izin talebini reddetmesi meşru değildir. Bu hak sadece kablolu iletişim araçları için değil, ulusal azınlığın diliyle gerçekleştirilen elektronik bilgi iletişim ağları için de geçerlidir.

Avrupa Konseyi üyesi Devletler, **İfade ve Haber Alma Özgürlüğüne İlişkin Bildirge**'nin III (c) Maddesi ile genel anlamda “bilginin serbest akışını geliştirmek, böylece uluslararası anlayışa, inanç ve gelenekler hakkında daha fazla bilgi sahibi olmaya, fikirlerin çeşitliliğine saygı göstermeye ve farklı kültürlerin karşılıklı olarak zenginleşmesine katkı sağlayacaktır” sonucuna varmıştır. Devletler, sınır ötesi medya iletişimine ilişkin politikalarını bu Maddenin özüne uygun hale getirmelidirler.

EKONOMİK HAYAT

- 12) Uluslararası belgeler, ulusal azınlığa mensup kişilerin ekonomik faaliyet alanına ilişkin haklara pek az değinmektedir. Bununla birlikte bu belgeler ulusal azınlığa mensup kişilerin kendi dillerini kamusal ve özel alanda özgürce ve herhangi bir ayırım gözetmeksizin, sözlü ve yazılı olarak, bireysel ve başkalarıyla birlikte, kullanma hakkına işaret etmektedir. **Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi**'nin 19(2) Maddesi ile **Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi**'nin 10(1) Maddesi, sadece başkalarına iletebilecek (örneğin içeriği bakımından) fikir ve görüşler açısından değil, aynı zamanda iletişim aracı olan dil bakımından da ifade özgürlüğünü garanti etmektedir. Eşitlik ve ayırım gözetmeme ilkeleriyle güçlendirilen bu haklar, ulusal azınlıklara mensup kişilerin kendi ticari işlerini tercih edecekleri dilde sürdürme hakkına işaret etmektedir. Özel girişimcilerin müşterileriyle etkin bir iletişim kurabilmeleri ve işlerini adil koşullarda yürütebilmelerinin önemi dikkate alınarak, bu tür özel girişimcilerin özgür tercihleriyle seçtikleri dil konusunda gereksiz kısıtlamalara tabi tutulmamalıdır.

Çerçeve Sözleşmesi'nin 11(2) Maddesi, “bir ulusal azınlığa mensup herkes, kamunun görebileceği tabela, yazı ve özel nitelikli diğer açıklamalarında kendi azınlık dilini kullanma hakkına sahiptir” demektedir. **Çerçeve Sözleşmesi**'deki “özel nitelikli” ifadesi resmi olmayan her şeye işaret etmektedir. Bu nedenle, Devlet, özel ticari girişimlerin idaresinde tercih edilen dil konusunda herhangi bir kısıtlama koymamalıdır.

Bununla birlikte Devlet, başkalarının haklardan yararlanmasını etkileyen veya kamu organlarıyla alışveriş ve iletişim gerektiren ekonomik faaliyet sektörlerinde resmi dil veya dillerin kullanılmasını isteyebilir. Bu, **Uluslararası Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi**'nin 19(3) Maddesi ile **Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi**'nin 10(2) Maddesinde belirtilen ifade özgürlüğüne ilişkin izin verilebilir kısıtlamalardan kaynaklanmaktadır. Yukarıdaki Maddelerde belirtilen izin verilebilir kısıtlamalar sadece iletişimin içeriğine yönelik kısıtlamaları haklı kılabilir, iletişim aracı

olarak bir dilin kullanılmasına getirilen kısıtlamaları hiçbir zaman haklı kılmaz. Ancak, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması ve kamu idaresince yerine getirilmesi istenen sınırlı bazı talepler gereği, Devletin resmi dil veya dillerinin de kullanılmasına ilişkin düzenlemelere gidilmesini haklı kılar. Bu, koşullara bağlı olarak çalışma yeri sağlığı ve güvenliği, tüketiciyi koruma, çalışan ilişkileri, vergilendirme, mali rapor hazırlama, Devlet sağlık ve işsizlik sigortası ve ulaşım gibi faaliyet sektörlerinde uygulanır. Devlet, meşru kamu çıkarları temelinde, kamuya yönelik işaretleme ve etiketleme gibi ekonomik faaliyetlerde herhangi başka bir dilin kullanımına ek olarak Devletin resmi dili veya dillerinin de kullanılmasını -**Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi Hakkında Açıklayıcı Rapor**'un 60. Paragrafında açıkça ifade edildiği gibi- isteyebilir. Kısacası, Devlet hiçbir zaman bir dilin kullanımını yasaklayamaz, ancak, meşru kamu çıkarları temelinde Devletin resmi dili veya dillerinin de kullanılmasına ilişkin düzenlemelere gidebilir.

Meşru kamu çıkarı mantığını akılda tutarak, dilin kullanımına ilişkin Devletçe öne sürülebilir gereklilik (ler), gözetilen kamu çıkarıyla orantılı olmak zorundadır. Herhangi bir talebin oransallığı ne derece gerekli olduğu dikkate alınarak belirlenmelidir. Buna göre örneğin, çalışma yeri sağlığı ve güvenliği konusunda kamu çıkarı gözetilirken, Devlet, özel fabrikaların güvenlikle ilgili uyarı işaretlerinin, işletmenin seçtiği dil(ler)in yanı sıra Devletin resmi dil veya dillerinde de olmasını şart koşabilir. Benzer şekilde, vergilendirmeye ilişkin kamu idaresi çıkarları söz konusu olduğunda Devlet, idari formların Devletin resmi dili veya dillerinde düzenlenmesini ve kamu makamlarının denetim yapması halinde bu alanla ilgili kayıtların da Devletin resmi dili veya dillerinde sunulmasını; kayıtların denetlenmesi, özel teşebbüsün tüm kayıtlarını Devletin resmi dili veya dillerinde tutmasını gerektirmez ancak bir çeviri gereksinimi olması halinde bunu özel teşebbüs üstlenir. Bu, **Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi**'nin 10(2) Maddesinde öngörülen, ulusal azınlıklara mensup kişilerin kendi dil(ler)ini idari makamlarla iletişimde kullanma hakkını engellemez.

İDARİ MAKAMLAR VE KAMU HİZMETLERİ

13/14/15) AGİT katılımcısı Devletler, sadece ulusal azınlıklara mensup kişilerin kimliklerini (dilleri dahil olmak üzere) sürdürmelerini değil, aynı zamanda bu kimliğin gelişmesi ve desteklenmesini sağlamaya yönelik dinamik bir ortam yaratmaya katkı sunacak önlemler almakla da yükümlüdürler. Dolayısıyla, bu Devletler, **Kopenhag Belgesi**'nin 35. Paragrafında belirlenen “ulusal azınlıklara mensup kişilerin kamusal işlere etkin katılım hakkı”na saygı göstermeyi üstlenmiş olmaktadırlar. **Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi**'nin 10(2) Maddesi Devletlerden açıkça “idari makamlarla ilişkilerde azınlık dillerinin kullanımını mümkün” kılmalarını istemektedir. **Kopenhag Belgesi**'nin 35. Paragrafı da, “söz konusu Devletin politikalarına uygun olarak, azınlıkların özgün tarihsel ve bölgesel koşullarına cevap verecek uygun yerel veya özerk idarelerin” kurulması suretiyle ulusal azınlıkların kamusal işlere kendi dillerinde katılımını sağlayacak bir ortam yaratma olanağına işaret etmektedir. **Çerçeve Sözleşmesi**'nin 15. Maddesi, Devletlere “ulusal azınlıklara mensup kişilerin kültürel, sosyal ve ekonomik hayata ve özellikle onları ilgilendiren kamusal işlere, etkin katılımlarını sağlayacak gerekli koşulları yaratmaları” yükümlülüğü getirmektedir. Bu hükümler, kamu makamlarına, ulusal azınlıklara mensup kişilerin yerel yetkililerle ilişkilerini kendi dillerinde yürütme ve resmi belge ve sertifikaları kendi dillerinde edinme hakkı tanıma imkanını vermektedir. Bu hükümler, eşitlik ve ayırım gözetmeme ilkeleri doğrultusunda, azınlık dilinin yerel siyasi yaşamda ve kamu hizmetlerinin sağlanması süreci de dahil, yurttaşlarla kamu makamlarının yüz yüze ilişkilerinde tam bir iletişim aracı olabileceği dinamik katılımcı ilişkiler kurmak açısından da geçerlidir.

Halka hizmet sunmak üzere planlanmış idari kurum ve kuruluşlarda etnik temsiliyet, çoğu kez çoğulcu, açık ve ayrımcı olmayan bir toplumun göstergesidir. **Uluslararası İş Örgütü'nün (İLO) İstihdam ve Mesleki Ayrımcılığa İlişkin 111. No'lu Sözleşmesi**'nin 2. Maddesi, sistemin geçmişteki veya mevcut ayrımcı etkilerinin giderilmesi amacıyla Devletlerin “herhangi bir ayrımcı muameleyi önlemek üzere, istihdam ve meslek açısından fırsat eşitliği ve eşit

muamelenin geliştirilmesi için tasarlanan bir ulusal politika yürütmeleri”ni talep etmektedir.

Kamuya hizmet amaçlı program ve hizmetlerin planlanması ve yürütülmesinde yukarıda sözü edilen ilkeleri yerine getirmeyi taahhüt eden hükümetlerin, ulusal azınlıklara mensup kişilerin bu yönde bir isteği ifade etmiş olmalarını ve sayısal büyüklük ilkesini dikkate almasını beklemek doğaldır. Bu tür bir talebin dile getirilmesi ve talep eden sayısının önemli bir büyüklüğe ulaşması halinde, ulusal azınlıklara mensup vergi mükelleflerinin hizmetlere kendi dillerinde de ulaşması hakkaniyete uygundur. Bu, insanların yaşam kalitesini doğrudan ve temelden etkileyen sağlık ve sosyal hizmet alanlarında özellikle geçerlidir.

İdari makamların, eşitlik ve ayırım gözetmeme ilkeleri doğrultusunda, ulusal azınlıklara mensup kişilere eşitlikçi ve kapsayıcı bir şekilde davranması beklenir. Devletler, yetki alanı dahilindeki bölgelerin demografik gerçeğini dikkate almalıdırlar. Her şeyin ötesinde, Devletler, bir bölgenin demografik gerçeğini değiştirerek yükümlülüklerinden kaçma yoluna gitmemelidirler. **Çerçeve Sözleşmesi**'nin özellikle 16. Maddesi, Devletlerin, ulusal azınlıklara mensup kişilerin bulunduğu bölgelerde bu azınlıkların haklarını kısıtlama amacıyla nüfus oranlarını keyfi olarak değiştirecek düzenlemelere gitmekten kaçınmasını öngörmektedir. Keyfi kamulaştırma, boşaltma ve sürgünlerin yanı sıra idari sınırların keyfi olarak yeniden belirlenmesi ve nüfus sayımıyla ilgili manipülasyonlar bu tür düzenlemeler arasındadır.

BAĞIMSIZ ULUSAL KURUMLAR

- 16) Kamu makamları, uluslararası sözleşmeler ve bildirgelerce veya iç mevzuata göre garanti edilen hakların etkin bir şekilde gerçekleştirilmesini ve korunmasını sağlayacak mekanizmalar yarattığında, insan hakları amaçlanan hedefine ulaşmış olur. Hukuksal prosedürlerin tamamlayıcısı niteliğindeki bağımsız ulusal kurumların

varlığı genellikle daha hızlı ve daha ucuz başvuru yolları sağlar ve bu kurumlardan yararlanmayı daha kolaydır.

Irksal Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nde sözü edilen ayrımcılık, katı bir şekilde ırkla ilgili bir kritere göre tanımlanmamıştır. **Sözleşme**'nin 1(1) Maddesi'nde, irksal ayrımcılık kavramı “ırk, renk, soy veya ulusal ya da etnik köken temelinde ve politik, ekonomik, sosyal, kültürel veya kamusal yaşamın herhangi bir alanında insan hakları ve temel özgürlüklerin eşitlik temelinde tanınmasını, bu haklardan yararlanılması veya kullanımını ortadan kaldırmak veya zayıflatmak amacıyla olan veya bu yönde etki eden her türlü ayırım, dışlama, kısıtlama veya tercih” olarak tanımlanmaktadır. **Sözleşme**'nin 6. Maddesi, “Taraf Devletler, yetkili ulusal mahkemeler ve diğer Devlet kurumları aracılığıyla, kendi yetkisi alanındaki herkese, bu Sözleşme'ye aykırı olacak şekilde insan hakları ve temel özgürlükleri ihlal eden her türlü irksal ayrımcılık fiillerine karşı etkin koruma ve hak arama yolları sağlayacaktır” demektedir. Bu bağlamda, ombudsman veya insan hakları komisyonu gibi, zararın telafisi ve tazmini işlevi görecektir mekanizmalar oluşturulması amacıyla Devletler tarafından kurulan bağımsız ulusal kurumlar, bir Devletin demokratik ve çoğulcu niteliğinin ölçüsüdür. Buna göre ve **Birleşmiş Milletler'in 48/134 sayılı 20 Aralık 1993 tarihli Kararı**'na gönderme yapan Avrupa Konseyi, **Bakanlar Komitesi'nin R(97)14 sayılı ve 30 Eylül 1997 tarihli Tavsiye Kararı**'nda, “insan hakları kurumlarının, özellikle üye profili çeşitlilik gösteren insan hakları komisyonlarının ve ombudsman veya buna karşılık gelecek kurumların” kurulmasını teşvik etmiştir. Bu tür zararın telafi etme mekanizmaları, dilsel ve diğer haklarının ihlal edildiğini düşünen ulusal azınlıklara mensup kişilere de açık olmalıdır.

YARGI MAKAMLARI

- 17/18) Uluslararası hukuk, kamu makamlarının, tutuklanan, suçlanan ve yargılanan herkesin kendilerine yöneltilen suç ve diğer tüm süreçler hakkında anladığı bir dilde bilgilendirilmesini sağlamayı gerektirir.

Gerekirse ücretsiz bir çevirmen sağlanmalıdır. Hukuksal süreçte bu standardın uygulanması evrenseldir ve ulusal azınlıkların dil hakları ile ilgili değildir. Üzerinde durulan, daha çok hukuk önünde eşitlik ve ayırım gözetmeme ilkeleridir. Bu ilkelere saygı gösterilmesi, özellikle cezai yargılamalarda ve süreçlerde yaşamsal önemdedir. Sonuç olarak, **Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi**'nin 14(3)(a) Maddesi'ne göre, cezai bir suç işlemekle yargılanan herkesin “hakkındaki suçlamanın niteliği ve nedeni hakkında anladığı bir dilde hemen ve ayrıntılı olarak bilgilendirilme”si gerekir. **Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi**'nin 6(3)(a) Maddesi aynı gerekliliği hemen hemen aynı dille ifade eder. Bunun yanı sıra, bu Sözleşme'nin 5(2) Maddesi, tutuklama ile ilgili olarak aynı gereklilikleri ortaya koyar. Daha da ötesi, **Sivil ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi**'nin 14(3) (e) Maddesi, herkesin “tam bir eşitlikle” “aleyhindeki tanıkları sorgulamak veya sorgulatmak ve kendisi için tanıklık edenlerin kendi aleyhine tanıklık edenlerle aynı koşullarda hazır bulunması ve sorgulanmasını sağlamak” hakkına sahip olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda, **Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi**'nin 14(3)(f) Maddesi ile **Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi**'nin 6(3)(e) Maddesi, herkesin “mahkemede konuşulan dili anlamıyor veya konuşamıyorsa bir çevirmenin ücretsiz yardımını alma” hakkını garanti etmektedir. Özellikle cezai prosedüre ilişkin ve açıkça dilin kullanımı ile ilgili olan bu güvenceler, her türlü hukuksal sürecin, koşulların tam eşitliğini sağlayacak ölçüde ve adil bir biçimde olması gerektiğini ifade eden **Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi**'nin 14(1) Maddesinin ilk cümlesinde belirtildiği gibi, mahkemeler önünde eşitlik sağlayan temel güvenceden kaynaklanmaktadır. Hukuksal süreçlerin tümünde dil tercihi açısından eşit biçimde uygulanan bu hüküm, eşit ve etkin bir adalet yönetimiyle ilgili politikalar geliştirmekte Devletlere rehber olmalıdır.

Bölgesel ve Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'nın 7(1) Maddesi daha genel olarak, Devletlerin politikalarını, mevzuatlarını ve uygulamalarını “bölgesel veya azınlık dilinin tanınması kültürel zenginliğin bir ifadesidir...” ve “bu dillerin korunması, bölgesel veya azınlık dillerinin gelişmesini sağlayacak cesur eylemler gerektirir”

gibi amaç ve ilkelere dayandıracaklarını belirtmektedir. **Avrupa Şartı**'nın 7(4) Maddesi, "Taraflar, bölgesel ve azınlık dilleriyle ilgili politikalarını belirlerken, ..., bu dilleri konuşan grupların ihtiyaç ve isteklerini dikkate alacaklardır." koşulu getirmektedir. Bunun da ötesinde, **Çerçeve Sözleşmesi**'nin 15. Maddesi, Devletlere "ulusal azınlıklara mensup kişilerin kültürel, sosyal ve ekonomik hayata ve özellikle onları ilgilendiren kamusal işlere, etkin katılımlarını sağlayacak gerekli koşulları yaratmaları" yükümlülüğü getirmektedir. Yukarıda sözü edilen standartlar demokratik toplumlarda adalet hizmetlerinden yararlanabilmenin önemi dikkate alınarak değerlendirildiğinde, başkalarının haklarına saygı gösteren ve temyiz başvuruları da dahil hukuksal süreçlerin bütünselliğini sağlayan Devletlerin, bu hukuki süreçlerin (cezai, medeni veya idari yargılama) mümkün olduğunca bütün aşamalarında ulusal azınlıklara mensup kişilerin kendilerini kendi dillerinde ifade etme hakkını güvence altına almasını beklemek makuldür.

- 19) İnsan haklarından yararlanmada adalet hizmetlerinden yararlanabilmek hayati bir değer taşıdığından, kişinin mevcut prosedürlere doğrudan ve kolayca ne derece ulaşabildiği, bu haklardan yararlanma düzeyini belirleyen önemli bir ölçüttür. Bu nedenle, ulusal azınlıklara mensup kişilerin dil(ler)inin kullanıldığı hukuksal süreçler, bu kişilerin yargıdan daha doğrudan yararlanabilmesini sağlar.

Bu temelde, **Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı**'nın 9. Maddesi, bütün hukuksal süreçlerin elverdiği ölçüde ve etkilenen taraflardan birinin talebi gereğince, bölgesel veya azınlık dilinde yürütülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, **1201 sayılı Tavsiye Kararı**'nın 7(3) Maddesinde "Ulusal bir azınlığın önemli sayıda yerleşik olduğu bölgelerde, ulusal bir azınlığa mensup kişilerin idari makamlarla ilişkilerinde ve mahkemeler veya hukuksal makamlar karşısındaki yargılama süreçlerinde kendi ana dillerini kullanma hakkı vardır" diyerek aynı sonuca varmıştır. Buna göre, Devletler, yargı açısından uygun işe alma ve hizmet içi eğitim politikaları benimsemelidirler.

ÖZGÜRLÜKTEN MAHRUMİYET

- 20) **Birleşmiş Milletler Tutuklulara Muamele Hakkında Minimum Standart Kuralları**'nın Kural 51, 1 ve 2. Paragrafları ile **Avrupa Konseyi, Cezaevi Avrupa Kuralları**'nın Kural 60, 1 ve 2. Paragrafları, tutuklunun cezaevi yönetimince anlaşılma hakkına ve ayrıca tutukluların da cezaevi idaresini anlamasının önemine vurgu yapar. Bu Maddeler, azınlık haklarıyla ilgili değildir. Bununla birlikte, ilgili nüfusun ifade etmiş olduğu taleplerinin yanı sıra, sayısal büyüklük ile eşitlik ve ayırım gözetmeme ilkeleri dikkate alınarak, yukarıdaki hükümlerin ulusal azınlıklara mensup kişilerin önemli sayıda bulunduğu bölge veya mahallerde uygulanması daha da zorunlu hale gelmektedir.
- 21) **Birleşmiş Milletler Tutuklulara Muamele Hakkında Minimum Standart Kuralları**'ndan Kural 37 ile **Avrupa Konseyi, Avrupa Cezaevi Kuralları**'nın 43(1) Maddesi, tutukluların aileleri, yakın arkadaşları ve kurumlardan kişiler veya bu kurumların temsilcileriyle iletişim kurma hakkı olduğunu ifade eder. İfade özgürlüğü hakkı ve kişinin kendi dilini özel ve kamusal yaşamda kullanma hakkı gibi, insan haklarının önemi ışığında, yetkililer bu haklara cezaevlerinde dahi, yasalarca belirlenen sınırlar çerçevesinde saygı göstermekle yükümlüdürler. Kural olarak, tutukluların kendi dillerinde diğer tutuklular ve ziyaretçilerle ve ayrıca kişisel yazışmalarında, hem sözlü hem de yazılı olarak iletişim kurabilmeleri gerekir. Bununla birlikte, cezai eylemleri nedeniyle tutuklanmış kişilerin belirli hak ve özgürlükleri uluslararası belgelerle düzenlenen kısıtlamalara uygun bir şekilde meşru olarak kısıtlanabilir veya askıya alınabilir. Tutuklanan kişilerin dil haklarından yararlanması en iyi şekilde, bu dilin genel olarak konuşulduğu bir yerde tutulmaları ile sağlanabilir.

O/Turk